

Lluís Meseguer (ed.), *La traducció literària. Estudis sobre la traducció i la literatura valenciana. Homenatge a Joan Francesc Mira i Casterà, València, AVL, 2017, 315 pp., ISBN: 978-84-482-6200-6*

Aquest interessantíssim volum publicat per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL) i editat per Lluís Meseguer, catedràtic de Literatura de la Universitat Jaume I, troba la gènesi en la celebració de la *Jornada sobre Traducció Literària. Homenatge a Joan Francesc Mira* que, organitzada per la Secció de Foment de l'AVL amb la col·laboració de la Facultat de Ciències Humanes i Socials i del Departament de Traducció i Comunicació de la Universitat Jaume I, es va celebrar el divendres 2 de novembre del 2015, en data pròxima al Dia Internacional de la Traducció.

El llibre compila quinze estudis rubricats per un conjunt heterogeni d'estudiosos de primera magnitud acadèmica i s'agrupen equitativament al voltant de tres motius de reflexió. Per una banda, els textos que analitzen aspectes diversos relacionats amb la teoria de la traducció i la traductologia; per l'altra, aquells treballs que emmarquen l'estudi d'una selecció d'autors valencians i d'obres literàries en català sota l'escrutini minuciós de la traducció; i finalment, a tall de vocació monogràfica, un darrer aplec d'articles que examina algunes de les qüestions que l'homenatge suscita en la seua faceta traductora.

Cadascuna de les aportacions que s'hi recullen esdevé una esclaridora dilucidació sobre el fet de la *traducció literària*, si bé des de la *perspectiva valenciana* i prenent com a constants la *vindicació de la cultura* en la seua categoria d'element consubstancial a l'*art de la traducció* i la resolta voluntat de retre homenatge a la polifacètica figura de Joan Francesc Mira. Per tot açò, el manual resulta de recomanada lectura —gairebé primordial— per a qualsevol persona vinculada a la traducció i la interpretació. Tanmateix, esdevé força atractiva per aquell públic apassionat pels viaranyes de la llengua i del coneixement humanístic.

La primera agrupació de textos l'encapçala la publicació presentada per l'il·lustre homenatjat: l'assagista, traductor i narrador Joan Francesc Mira (UJI, AVL, IEC). A l'escrit «Petita història de la literatura en un planeta redó», el pensador basteix un al·legat a favor del paper que ha jugat la traducció, punt de trobada entre cultures, com a força primigènica i prominent de la història de la literatura. De fet, l'autor hi argüeix que aquesta activitat ha fet possible que al llarg dels segles s'haja anant construint un *itinerari universal* a base de frontisses literàries. Aquesta constatació ha provocat que, gràcies a les traduccions, d'una concepció plana de la literatura s'haja pogut passar a una d'esfèrica caracteritzada pel *polícentrisme cultural*, una nova realitat inherent al

món globalitzat de la qual els traductors n'esdevenen agents actius de primer ordre i, en conseqüència, no en poden quedar al marge.

A continuació, la reflexió de Lluís Meseguer (UJI, AVL), intitulada «Traducció i literatura. Qüestions de traducció literària valenciana contemporània», aborda el tòpic de la traducció literària —potser, de la literatura traduïda— des de la perspectiva valenciana. En aquest sentit, l'acadèmic efectua un diagnòstic brillant sobre l'estat de la qüestió i incideix, alhora, en com les influències pretèrites i contemporànies de la traducció, en els seus contextos, han estat determinants en el grau de vivacitat de la literatura catalana, i en concret la valenciana. D'aquesta manera, l'autor aconsegueix teixir un discurs panoràmic reblit de profusa informació sobre el passat i el present de la *nostra literatura*, traductora i traduïda, però també sobre alguns dels reptes de cara a un futur immediat.

El tercer treball, «La traducció literària en la societat contemporània i la teoria de la relativitat», el signa la professora experta en traducció Rosa Agost (UJI). Dilucida, a mena d'esbós, una de les controvèrsies seculares de l'exercici traductor: precisar els criteris de fidelitat a l'hora d'enfrontar-se a un text. Per esgrimir la seua tesi, l'autora recorre a la figura de Sant Jeroni —patró dels traductors, artífex de la *Vulgata* i, al remat, icona de la *traducció del sentit* per antonomàsia. Però també als punts de similitud metodològica que hi troba amb el tarannà que Joan F. Mira palesa en les valuoses traduccions al català. Així, partint del principi que tota versió traduïda és sempre relativa i, per tant, inconclusa en termes absoluts, Agost resol el conspicu dilema al·ludit apel·lant a la necessitat de naturalitzar les equivalències dels textos originals des d'una perspectiva comunicativa.

El capítol «Les traduccions al valencià que ara es lligen: models de llengua, estils, traductors», a cura del traductòleg Josep Marco (UJI), s'estructura al voltant de tres epígrafs, els quals obeeixen a tres de les facetes d'estudi que duu endavant el grup d'investigació COVALT de la UJI. En el primer, l'autor elucida, exemplificant-ho qualitativament, la fixació de les propietats generals dels textos traduïts en l'àmbit valencià. En el segon punt, efectua una aproximació als models de llengua de les traduccions literàries valencianes actuals, contraposant-ne dos d'evidents a partir de la lectura en diagonal de les normes d'ús lingüístic de les editorials 3i4 i Bromera. Per últim, advoca a favor de l'estudi de l'estil del traductor individual, a hores d'ara un camp inexplorat en l'esfera valenciana, ja que lluny de constituir-se com un mer transvasador de textos, el professional sempre deixa marques personals en tot allò que tradueix. Al remat, l'aportació de Marco posa de manifest en quines bases s'assenten les directrius de l'anàlisi de les traduccions literàries valencianes en català.

Aquest primer conjunt de textos es clou amb l'article «La traducció com a conflicte creatiu», a càrrec del tàndem format pels amants de la poesia i traductors Isabel Robles i Jaume Pérez Muntaner (UV). De caire marcadament personalista i en clau retrospectiva, el treball ressegueix la pròpia experiència traductora dels autors a l'hora d'enfrontar-se als originals d'E. E. Cummings i d'Anne Sexton. Així, emmarcada en els estudis sobre la traducció de l'anglès al català, la proposta celebra les *possibilitats creadores* de l'activitat, però també alerta dels *perills de la infidelitat* al text original. En definitiva, la parella pretén dotar de forma corpòria les tensions i dificultats inherents al fet de la traducció, sobretot pel que fa a la lírica.

La segona agrupació de treballs del llibre, l'enceta un text rubricat pel catedràtic en Literatura Catalana Vicent Martines (UA, IEC): «L'ISIC-IVITRA: clàssics poliglots per a un món global». L'autor confecciona un escrit de base descriptiva i explicativa entorn de l'Institut Superior d'Investigació Cooperativa IVITRA, que ell mateix dirigeix. En la primera part de l'article, Martines n'efectua una presentació detallada, incidint en els seus objectius programàtics, els projectes de recerca existents i en la xarxa d'institucions acadèmiques que la componen. Hi continua explicitant-ne els objectius genèrics i dissecant-ne el CIMTAC, una sort de metacòrpus d'anàlisi informatitzat. Per últim, hi aporta una fornida mostra de textos en català, clàssics i contemporanis, que han estat estudiats des de l'esmentada institució.

El segueix Albert Hauf (UV, AVL, IEC), possiblement l'autoritat més reeixida en l'estudi de l'obra de Joanot Martorell, que presenta «*Der Roman vom Weissen Ritter Tirant lo Blanc*: la versió alemanya de Fritz Vogelgsang». L'expert medievalista comenta, en to laudatori però sense defugir la crítica rigorosa, les excel·lències de l'adaptació a l'alemany del gran clàssic valencià que el desaparegut traductor germànic va concloure l'any 2007. A partir de múltiples exemplificacions, Hauf hi desgrana el peculiar manierisme que Vogelgsang, en una actitud admirablement agosarada, sua en la comesa de reinterpretar fidelment la complexitat del *Tirant* en una llengua de precisió com l'alemany. L'acurada elegància i naturalitat de les solucions proposades, l'enorme flexibilitat de la llengua i l'abundància dels matisos denotats en la interpretació del traductor justifiquen, segons l'opinió de l'especialista, que aquesta monumental versió del clàssic esdevinga un modèlic esforç de recreació literària.

El catedràtic en Filologia Catalana Vicent Salvador (UJI), reputat erudit en els camps més diversos de la lingüística i de la crítica literària, participa en aquesta compilació d'estudis amb la reflexió titulada «La traducció francesa del *Diccionari per a ociosos*». Salvador, amb literata agilitat, situa el *Diccionari* en la senda d'un *savoir faire* afrancesat que tendeix cap a l'horitzó teleològic dels il·lustrats francesos —tot i que, com hi adverteix lúcidament, «escriure en català no és escriure en francès». La

constatació d'aquesta actitud, més la circumstància que la traducció es trobe inserida en el corrent interpretatiu de la traductologia, explica per què les dificultats quant a la transferència hi són residuals. Finalment, l'autor conclou aplaudint l'ingrés de Fuster en l'àmbit de la cultura francesa, la qual cosa no dubta a qualificar d'*esdeveniment memorable*.

El següent article compta amb la signatura del catedràtic d'Història del Teatre Espanyol, i també dramaturg, Josep Lluís Sirera (UV), malauradament desaparegut a inicis de desembre de 2015. A l'estudi «Goldoni en l'Albufera: la posada en escena de *Gresca al Palmar (Le baruffe chiozzotte)*, a cura de Juli Leal», Sirera n'analitza meticulosament l'adaptació duta a terme pel director de teatre valencià, que, inspirant-se en la cosmovisió teatral del mestre del sainet valencià Eduard Escalante, aconsegueix amb èxit rescatar el text del dramaturg venecià del segle XVIII i, gràcies a una brillant traducció en clau interpretativa, reubicar-lo magistralment en unes coordenades espacials, lingüístiques i sociolingüístiques netament valencianes.

Tanca aquest bloc de capítols Josep Palomero (AVL), actiu prolífic de la institució normativa, que proposa l'escrit «Artur Perucho, traductor contemporani». Aquest extens capítol se centra exclusivament en el vessant traductor de l'il·lustre borrianenc. Així, escorcolla metòdicament i en detall diverses facetes de Perucho des de la perspectiva plantejada en el manual: com a divulgador de la traducció, com a adaptador d'obres teatrals —en concret de Pirandello i de Txékhov—, com a prologuista i doctrinari, com a traductor de la seua pròpia obra —probablement, el punt més interessant— i, en última instància, com a *home de projectes*.

La darrera agrupació de textos, com hem suggerit adés, gira al voltant de Mira en la seua dimensió traductora. El suggeridor treball «Filosofia del llenguatge i filosofia de la pau. Joan F. Mira i alguns conceptes de la traducció dels *Evangelis*», a càrrec de Vicent Martínez Guzmán (UJI), director honorífic de la càtedra UNESCO de Filosofia de la Pau, es divideix en dues parts ben delimitades. En la primera, reflexiona i justifica teòricament sobre com la performativitat dels actes de parla afecta les traduccions. Al llarg de la segona, l'autor parteix de la paradoxal autonomia dels textos traduïts per poder realitzar una lectura de la traducció dels *Evangelis* de Mira —en particular, dels vocables *veritat*, *compassió*, *justícia* i *pau*—, des dels preceptes de la *filosofia de la pau*.

Tot seguit, en el text intitulat «Joan F. Mira i la traducció clàssica. *L'Odisea*», a cura de Rubén Montañés (UJI), el ponent teix un resolutiu al·legat de defensa a favor de la interpretació que, del clàssic homèric, n'efectua Mira. En aquest sentit, no deixa passar l'oportunitat de vindicar amb determinació l'audàcia i l'endurança que ha palesat l'intel·lectual a l'hora d'embarcar-se en el projecte de dimensions colossals que pressuposa la traducció al català d'aquesta epopeia canònica. Amb certes dosis

de mordacitat, i sempre prenent en consideració l'allargada ombra de Carles Riba, Montañés desarticula algunes de les crítiques que s'han formulat contra la versió de l'assagista i, alhora, en desgrana els secrets que en justifiquen la idoneïtat.

En la mateixa direcció es manifesta la segona col·laboració d'Albert Hauf, el capítol «La *Divina Comèdia*. La traducció de Joan F. Mira». L'estudiós engega l'anàlisi amb una resolta reivindicació de la importància del timbre de l'oralitat en l'art de la traducció. Assentada la premissa, el gruix de les pàgines següents el dedica a confrontar algunes mostres de les traduccions de l'universal d'Alighieri al català —en concret la d'Andreu Febrer, la de Josep Maria de Sagarra i la del mateix Joan Francesc Mira— en contrast amb la versió en castellà de Nicolás González. Per concloure, Hauf remata l'exposició lloant, a diferència d'altres versions anteriors, la sobria adaptació de Mira, quant a l'expressivitat, en plena consonància amb la mentalitat del lector actual.

D'altra banda, l'investigador de la traducció Josep R. Guzman (UJI) proposa la lectura d'«Els contextos de les traduccions de Joan F. Mira i la literatura traduïda». En aquesta, duu endavant una aproximació a la faceta de Mira com a traductor —i, per extensió, de la traducció— des del punt de vista de la *teoria dels polisistemes*. En aquest sentit, seguint l'estela teòrica d'Itamar Even-Zohar, la tesi que hi addueix rau en el fet de la importància que, inserida dins d'un sistema literari concret, la *literatura traduïda* juga en la vivacitat de la cultura pròpia. Aquesta circumstància, corona l'autor, es repeteix cíclicament en les cultures ja que, en la mesura que hi apareixen inèdits models literaris, els traductors han de generar-hi nous repertoris traduïts.

Aquest manual sobre la traducció literària es tanca amb l'aportació de la traductora italiana i especialista en Llorenç Villalonga Nanci De Benedetto (Universitat di Bari), que presenta l'anàlisi intitulada «Riflessioni in margine alla traduzione di *Borgia Papa*. La nazionalità valenciana e il ritmo della narrazione di Joan F. Mira». En aquest, l'autora reflexiona sobre la noció de *nacionalitat valenciana* a partir de la construcció del personatge principal i examina el maneig del ritme de la narració en l'obra contrastant la font original amb la traducció que ella mateixa elabora de l'aclamada novel·la de Mira.

En definitiva, i a mode de conclusió, aquesta oportuna miscel·lània recull una nodrida i variada compilació de textos que permet discernir sobre la *perícia de la traducció* des de múltiples enfocaments. Tan sols per això, el lector àvid de coneixement la trobarà suggeridora. Però, endemés, no hauria de passar desapercebuda als ulls de qualsevol traductor de certa exigència procliu a la cultura de la traducció, si més no literària, perquè el manual arriba a plantejar-hi un diagnòstic fidedigne de l'estat de la qüestió. Certament, vivim en món caracteritzat per la globalitat i, en conseqüència, per la interacció sistèmica de llengües i cultures. Sota aquests preceptes d'interacció

col·lectiva, el paper a jugar pels traductors es perfila de primer ordre. Per això, la sòlida formació cultural i literària dels professionals de la interpretació constitueix un aspecte que no pot ésser bandejat, en tant que, com bé va puntualitzar Joaquim Mallfrè, «traduir no és trair, sinó triar», i el traductor, conscient d'aquest repte, s'ha de bastir bons criteris de selecció en la seua praxi.

JOAN M. NAVARRO I MIRALLES
Universitat Jaume I
joannavarromiralles@gmail.com